

Akademide Zihniyet Sorunu: Nur Vergin'in "Bilim Camiası ve Tanınma İsteği" Makalesi Üzerinden Bir Okuma*

The Mindset Problem In Academia: An Analysis Through Nur Vergin's Article "The Scientific Community and The Desire For Recognition"

ÖZET

Bu makalede amaç Türk üniversitelerinde zihniyet sorununa odaklanmaktır. Bu anlamda Türk sosyolog Nur Vergin'in 1999 tarihinde *Doğu Batı Dergisi*'nin yedinci sayısında Akademi ve İktidar başlığı taşıyan temada, "Bilim Camiası ve Tanınma İsteği" adlı makalesi üzerinden bir okuma yapılacaktır. Vergin'e göre üniversite hocasının tatmin olması gereken bir "isteği" vardır. Bu "istek" onun ürettikleriyle "tanınma" isteğidir. Vergin, üniversitelerde entelektüel vasıf ve değer üretbilmenin karşılığının olup olmadığı hususunda çeşitli sorular sormaktadır. Akademi üzerine yazdığı makalesinde bir dizi analizden sonra, "Soruyu sormanın zamanı gelmiştir" diyerek sorularını yöneltmektedir. Bu makale, Vergin'in sorularını anlamlandırmaya çalışırken, bir yandan üniversitelerde sevk ve idare sorunu, diğer yandan akademisyenlerde zihniyet sorunu hususunda eşzamanlı bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nur Vergin, Özerklik, Denetim, Tanınma, Akademi.

ABSTRACT

The aim in this article is to focus on the existence of mindset problem in the Turkish universities. In this context, the reading will occur through Turkish sociologist Nur Vergin's article titled "Scientific Community and Desire for Recognition" that was published in the seventh issue of *Doğu Batı Journal* in 1999, under the theme of "Academy and Power". According to Nur Vergin, university professors have a "desire" that needs to be satisfied, and this "desire" is their aspiration to be "recognized" for what they produce. In this context, Nur Vergin questions about whether intellectual qualification and the ability to generate value have or does not have any equivalence. In the article she wrote about the academy, after a series of analyses, she asks her questions by saying "It's time to ask question". Therefore, this paper both tries to make sense of the questions Nur Vergin asks and offers a simultaneous framework regarding the issue of management in universities on the one hand and the mindset problem of academics on the other hand.

Keywords: Nur Vergin, Autonomy, Audit, Recognition, Academy.

GİRİŞ

Akademik etkinliklerin olağan özellikleri² (kongrelere katılmak, makale yayımlamak, kitap yazmak vs.) ile meşgul olan akademisyen, günümüzde bilgi ve teknoloji, eğitim ve öğretim yöntemlerinde değişim, toplumsal ve kültürel farklılaşma nedeniyle mesleğin doğası gereği dönüşmektedir. Bugün neredeyse tüm dünya üniversitelerinde müşteriler olarak anılmaya başlayan öğrenciler ve devlet arasında giderek standart kontrol biçimleri oluşmaya başlamakta, teknokrasiye dayalı denetim biçimlerinde "artış" görülmektedir. (Furedi, 2003; Ross, 1989: 211; Jacoby, 1987; Parker, 2002) Bu ise akademisyenlerin zihniyet daralması içinde olduklarını göstermektedir. Üniversitelerde bu tür bir sistemin gelişmesi kademeli olarak bazı radikal kararların alınmasını sağlamıştır. Bu kararlardan en önemlisi, üniversitelerde bütçe komisyonlarının kaldırılarak devlet kontrolünün güçlendirilmesidir. Buna bağlı olarak üniversitelerin kolu olan enstitüler ise ticarî girişimlerde bulunarak etkinliklerini artırmaktadırlar. Akademik yükselmede ya da terfi ve kadro alırken salt ölçülebilir uygulamalar temel alınmakta, öğrenci sayıları artırılarak yarı-zamanlı personel istihdamı sağlanmakta, mesleki eğitimde gerekli olan kredi toplam puan mekanizması ve modüler sistemler yoluyla bütün dersler karşılaştırılabilir hale dönüştürülmektedir. Bunlar üniversitelerde alınan radikal kararlara dair bazı örneklerdir.³ Ayrıca merkezî otoriteyi simgeleyen YÖK vasıtasıyla

* Bu makale, 13-15 Ocak tarihleri arasında XIII. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0002-8427-0184

² Bugün Türkiye'de birçok üniversite akademik üretimi uluslararası standartlara uygun şekilde teşvik etmek yerine, yayın sayısına odaklanan performans kriterleri ile değerlendiriliyor. Bu ise nitelikten çok niceliğin ön plana çıkmasına neden olmaktadır.

³ 2018-2019 eğitim öğretim döneminde, 2.829.430'u önlisans, 4.429.699'u lisans, 394.174'ü yüksek lisans ve 96.199'u doktora olmak üzere toplam 7.749.502 üniversite öğrencisi vardır. Bu dönemde öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 93'tür. İtalya'da bu sayı 20, Birleşik Devletler, Fransa ve Birleşik Krallık'ta 16, Portekiz, Avusturya ve Macaristan'da 14, Bulgaristan, İspanya ve Almanya'da 12'dir. Türkiye'de üniversite öğrenci sayısı son 17 yılda 1.677.936'dan 7.749.502'ye çıkmış, toplam 4,6 kat artmıştır. Oysa Türkiye nüfusu 65 milyondan 82 milyona çıkmış ve sadece dörtte bir artış kaydetmiştir. (Gözler, 2019: 4-5)

Serhat Soyşekerci ¹

How to Cite This Article

Soyşekerci, S. (2025). "Akademide Zihniyet Sorunu: Nur Vergin'in "Bilim Camiası ve Tanınma İsteği" Makalesi Üzerinden Bir Okuma" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:11, Issue:3; pp:438-443. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15062695>

Arrival: 08 January 2025
Published: 25 March 2025

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

kalite kontrol ajanslarının enstitü ve bölüm seviyesinde öğretim ve yönetimi kontrol etmede bir dizi kurallar geliştirmesi, üniversitelerin bazı unvan ve yetkilerinin yüksek eğitim kurumları ve derecelendirme kuruluşlarına devrini hızlandırmaktadır. (Parker, 2002) Türkiye’de bu durum şu an itibarıyla ÜAK tarafından gerçekleştirilmektedir. Diğer yandan AKTS yoluyla müfredatın işgücü planlamasıyla derslerin yekpare hale getirilmesi entelektüel derinliği giderek ortadan kaldırmaktadır. Bu sistem, farklı üniversitelerin müfredatlarını aynı kalıba sokarak ders içeriklerinde yenilikçi ve özgün yaklaşımların azalmasına neden olmaktadır. Böylece üniversiteler kendi akademik kimliklerini kaybederek birbirine benzer programlar haline gelen fabrikalara dönüşmektedir. Bunun şimdi popüler adı ise “kalite çalışmaları” altında yürütülen akreditasyon faaliyetleridir.

Aslına bakılırsa akademide radikal dönüşümü anlayabilmemiz için YÖK’ün kurulduğu tarihe ve pek de uzak olmayan geçmişe bakmak gerekir. Bir kere Türk üniversite zihniyeti, *24 Ocak Kararları* olarak bilinen birikimin günümüze uzanan kademeli bir aşamasıdır. Piyasalaşma ve rekabetçi model, yükseköğretimde merkezileşme, üniversitelerin kademeli özelleşmesi, bilimsel özgürlük ve akademik performans baskısı, küreselleşme ve Bologna süreci yoluyla geldiğimiz seviye hâlihazırda bu gerçeği yansıtmaktadır. Dolayısıyla yukarıda anılan gelişmeleri dikkate aldığımızda, üniversitelerin kalabalık akademik kitleler yoluyla tipik olarak sıradan lise seviyesinin uzantısı haline gelmeye başladığı, bunun da *akademia* boşluğu yarattığı görülmektedir. Bu makalede üniversite ile akademi terimi arasında ayırma gidilmese de, aralarında kendiliğinden ayırım oluşmaya başladığı görülmektedir. Oysa Türkiye’de entelektüel derinliğe sahip *akademia* boşluğu vardır. Kalabalık kitleden mütevelliit üniversitelerde, sıradan akademik personel haline gelen öğretim üyeleri, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun yetki ve sorumluluk alanında çalışmaktadır. 2547 sayılı kanun, öğretim üyelerine özerklik tanınmasına rağmen bu kanunun cevaz veremediği hususu 657 sayılı kanun doldurmaktadır. Bu ise mevcut hükümetlerin ve siyasetçilerin güdümünde şekillenmeye başlayan ve entelektüel vasfını kaybeden üniversiteleri ciddi sorunsala sevk etmektedir. 1990’lı yıllarda Nur Vergin’in sorduğu sorular bugün üniversitelerin cevap vermekte zorlanacağı ama bir zihniyet sorunundan bahsedilecekse eğer gündemin de odağında yer alan sorulardır.

AKADEMİK ZİHNİYETE İLİŞKİN SORULAR ve SORUNLAR

Bu bölümde akademiye ilişkin sorunları önce Nur Vergin’in soruları, ardından öğretim üyelerini tatminsizliğe iten Başarısızlığa Koşullanma Sendromu yoluyla izah etmeye çalışacağız.

Nur Vergin’in Soruları: “Sorular Her Zaman Kitaptan Çıkmaz!”

Türk sosyolog Nur Vergin’e göre günümüzde üniversitelerin cevaplaması gereken sorular şunlardır: (1999: 54-55)

- 1) Türkiye’de her gün açılan üniversitelerin bünyesinde *akademia* niteliklerini karşılayacak kurumsal yapılanma var mıdır?
- 2) Bunca bölüm, enstitü, araştırma merkezi, dernek ve cemiyete rağmen çalışmalarını aynı bilimsel alanda yürüten kişilerin gerçek anlamda oluşturdukları bir bilim camiası teşekkül edebilmiş midir?
- 3) Benzer sorunsallar çerçevesinde zihinsel çaba gösteren, bulgularını birbirleriyle tartışarak değerlendiren, hipotezlerinin anlamlılığını meslektaşları nezdinde ölçebilen, yaklaşım ve yöntemlerini karşılaştırma imkânını bulan ve ortak bir dile sahip insanların birbirlerini kıyasıya eleştirebildiği bir bilim topluluğu meydana getirebilmiş midir?
- 4) Bilim insanları meslektaşlarının kitap ya da yazılarını okudukları takdirde onlarla tartışırlar mı? Bilimsel araştırmanın eleştirisini ideolojik olmayan, sadece ve sadece bilimsel kıstaslar gereğince mi yaparlar, yoksa ideolojik içerikli itirazda bulunup yerden yere mi vururlar?
- 5) Bu toplumun bir akademisyeninini tanışmadığı bir meslektaşına telefon ya da mektupla başvurup: “Kitabınızı okudum, sizinle buluşup bazı hususları tartışmak isterim” dediği olası mıdır? Olası ise, bu tavır yaygın mıdır?
- 6) Bu toplumun bilim adamları arasında kitap alışverişi, bilgi alışverişi, fikir teatisi var mıdır? Yapmış oldukları araştırmalardan birbirlerine bahsederler mi? Araştırma safhasında zaman zaman nasıl tökezlediklerini, araştırmanın seyrini birbirlerine anlatırlar mı? Anlatanlar varsa, muhatapları onları ilgiyle hatta aynı şeyi paylaşmanın, aynı yoldan geçmiş olmanın ya da ileride geçecek olmanın verdiği gemlenemez merakla dinler mi?
- 7) Bu ülkenin üniversiteleri kendi koydukları kurallara riayet ederler mi? Bilimsel araştırmalarıyla katkı yapanları teşvik⁴ edici herhangi bir uygulaması var mıdır? Başarılı olanları ödüllendirmeye, olmayanları elemeye yönelik bir sistem geliştirmiş midir?

⁴ YÖK, akademik teşvik sistemiyle niteliksiz “bilgi yığınına” zemin hazırlamaktadır. Salt niceliği denetleyen akademik puanlama sisteminde bilimsel düşünce felce uğramaktadır. Bir araştırmaya göre, Türk üniversitelerinde 68 rektörün uluslararası alanda sıfır yayını olduğu, yayınlarını sadece Türkiye’de yaptığı, 71 rektörün araştırmalarında hiç atf almadığı belirlenmiştir. (Karadağ, 2020) Oysa bu araştırmalar üniversitelerin idari, pedagojik ve entelektüel sorununa temas etmez. Üniversitelerde zihniyet sorununa sadece yapay çözüm üretir. Üstelik atfı almayı “değer” varsayar ve YÖK’ün başlattığı “akademik teşvik sistemi” gibi yanlış yapılanmayı meşrulaştırır.

- 8) Bu ülkenin üniversitelerinde verilen derslerin içeriğini denetlemeye, bilimselliğini ya da dersin amacına uygunluğunu tespit etmeye matuf, kâğıt üstünde kalmakla yetinmeyen fiilen etkili bir kurul var mıdır?
- 9) Bu ülkenin üniversitelerinde sosyal bilimleri bir propaganda aracı olarak değerlendirerek kürsülerini kendi siyasi görüşlerini yaymak için kullanan hocalara karşı bir yaptırım sistemi mevcut mudur?
- 10) Bu toplumun üniversiteleri kimin ciddi araştırmalar yaptığını, kimin mesleği ciddiye almadığını tespit eden bir iç kamuoyu geliştirmekte başarılı olabilmiş midir?

Eğer sorular her zaman kitaptan çıkacak ise sorular sormanın da yanıt aramanın da beyhude çaba olacağını belirtmek gerekir. Bu durumda dogmatik bilimsellik devam edecektir. Tersine, sorgulayıcı zihniyet, soruların her zaman kitaptan çıkmadığında ısrar eder. Nur Vergin, bu sorulardan sonra akademi dünyası ve öğretim üyelerinin durumuyla ilgili kanaatini şu şekilde belirtmektedir. “Bize göre, Türkiye’de bilim adamı olmayı seçmiş bireylerin tanınma isteğinin cevapsız kalışının nedeni, onu tanınma beratını verecek olan ve bu beratı vermede tek meşru makamı teşkil eden teşekkül etmiş ve tanımlanmış bilim camiasının kurumlaşmamış olmasıdır. Bu nedenledir ki, meslek grubu tarafından kelimenin çoğu kez Hegelci anlamda (bazen amiyane anlamda) tanınmayan bilim adamı kendini mutsuzluğa ve yabancılığa sürükleyen çıkmazın içinde bulmaktadır.” (1999: 57)

Bu yabancılığa paralel bir şekilde üniversite üst yönetimleri de çeşitli gruplar arasındaki dengeyi sağlamaya ve dışa yansıtacak ihtilafa yol açmamaya gayret etmektedir. Bu ise akademik özgürlük, bilimsel üretkenlik ve kurumsal özerklik açısından olumsuz etki yaratabilmektedir. Böylece merkezî yapı, üniversite yönetimlerini bürokratik baskıları dengelemek ve kurum içi uyumu sağlamak zorunda bırakmaktadır. Türkiye’de üniversitelerin içinde bulunduğu durum genellikle farklı akademik ve idari grupların çıkarları ve yaklaşımları arasındaki gerilimlerle şekillenmektedir. Bu gruplar içerisinde üniversiteyi çağdaş yapıya kavuşturmak isteyen az sayıda *idealist gençler*, otuz yıldır aynı kitabı okutarak dinamizmini yitirmiş *yaşlılar*, üniversiteye uğramayan, görevlerinden hiçbirini yerine getirmeyen, maaşlarını bankamatik kartlarıyla muntazaman alan *sömürücüler*, belli bir ideolojinin esiri olmuş, siyasal bir partinin veya etnik bir grubun gölgesindeki *sığınmacılar*, zihinsel aktivitelerini düşünmeye, okumaya ve yazmaya yönelen ve bu yozlaşma gruplarının içerisinde marjinal kalan *tutsaklar* bulunmaktadır. Üniversite yönetimleri bu gruplar arasındaki dengeyi sağlamaya çalışırken, bilimsel özgürlük, akademik üretkenlik ve çağdaşlaşma çoğu zaman bu dinamiklerin gölgesinde kalmaktadır. Bugün eğitim sisteminin bir kısmı ilerici, bir kısmı tutucu, bir kısmı gelenekçi kalmayı sürdürmektedir. Bu anlamda ilerici olanlar geleneğe karşı cephe almakta (zihinsel sorgulamaya yatkın akademisyenler), tutucular mevcut durumu saklamak istemekte (idareciler), gelenekçiler ise İlk Çağ’a kadar giderek eğitimin değişmez köklerini oradan çıkarmak istemektedir. Bu durumda hem bu uğraşlardan hiçbirine hem de Vergin’in sorularına “*evet*” diyebilmek mümkün değildir. Çünkü medeniyet ve kültür tarihinin bütün devrimlere rağmen sürekli gelişme içinde meydana geldiğini düşününce, gelenek ile bağları kesmenin imkânsızlığı görülecektir. Çağımızda insan bilimlerinin bugünkü durumu göz önüne alındığında, ilerici olmamak mümkün değildir. Öyle görülüyor ki, Hilmi Ziya’nın bahsettiği “eğitimde bu kutuplaşmalar lüzumsuz” (Ülken, 2022) çabadır. Tabir yerindeyse ‘enseyi karartmak’ yerine, Vergin’in sorularını akademinin nesneleşmesi bağlamında düşünmemiz pekâlâ akla yatkın görünmektedir.

Aslına bakılırsa akademiye nesneleştiren şey kendini “personel”⁵ sıfatına indirgeyen öğretim üyesi kavramında saklıdır. Bunun için bu terimi daha doğru bir şekilde anlamalıyız. Örneğin bugün fizikçilere, sinir bilimcilere ya da diğer bölümlerdeki bilim insanlarına tek tek “Hayat nedir?” diye sorulduğunda, bize hayatı ortaya çıkaran şeyi, hayatın yansıdığı tepkime ve formülleri uzun uzadıya anlatacaktır. Bu da aşağı yukarı “Kitap nedir?” diye sorulduğu zaman şu yanıtı almaya benziyor. Kitabın yapısını ayrıştırıyoruz, kâğıdı analiz ediyoruz, harflerin neye benzediğine ve hangi mürekkeple basıldıklarına bakıyoruz ama kitabın içinde hakikate ait ne olduğunu bilmiyoruz. Elbette bu şekilde bilmeye imkân da yoktur. Örneğin, Orta Anadolu’da yetişen tüysüz şeftalinin ya da keçi sütünden yapılan peynirin verimliliği mühendis zekâsı ile ölçülen kâr/zarar ölçeğinde milimetrik testlerle “işletme marjı” (Soyşekerci, 2007) yoluyla hesaplanmaktadır. Testler, anketler, nicel ölçütler ve hesaplama elbette bilimin parçasıdır ama bütünüyle kendisi değildir. İşte bu tür indirgeyici düşüncede felsefî sorgulama yoktur. Ancak bu anlayış müfredat olarak hâlâ fakültelerde (başta tıp, ziraat, mühendislik, fen, su ürünleri gibi) geçerlidir. Zaten üniversitelerin ziraat fakültelerinde, özellikle teknik bölümlerin müfredat programlarında felsefe dersleri yoktur. Dolayısıyla indirgeyici anlayışta sorgulayıcı bilginin de olmadığı görülür. Neticede bilim insanları, hayatı biyokimyasal süreçlerden fizik kurallarına, sinirsel mekanizmalardan evrimsel süreçlere dek pek çok farklı açıdan ele alabilirler. Ancak hiçbir bilim dalı tek başına hayatı tam anlamıyla açıklayamaz. Hayat, disiplinler arası fenomen olarak incelenmeli ve hem bilimsel hem felsefî açılardan yorumlanmalıdır.

⁵ Bugün çoklu yazarlar tarafından ele alınan makalelerde, hayalet yazarlık, atıf çeteleri, makale hakemliği çeteleri, dergi çeteleri gibi tabirler doğmakta ve bir tür yeni “akademik klanlar” oluşmaktadır. Dijital kabileciliğin korkunç sonuçlarından biri de, Google’da “tez yazdırma”, “paralı tez”, “parayla tez yazdırma” (Gözen, 2019: 9) gibi terimlerle arama yapıldığında bu işi “uygun ücret karşılığında” yapan pek çok sitenin olmasıyla karşımıza çıkmaktadır.

Bugün “taşra”⁶ tabir edilen çoğu üniversitede akademik personel, idareci rol-model kalıbına girdiğinde “makam gücü” ve yetkisini kendi amacına uygun şekilde kullanabileceği yasal statüye kavuşmaktadır. Bunun için bir idari makam kapmak ya da makale yazmak amacıyla bu işe övünme ve çıkar sebebi karıştığında, insan sadece “öğretmek amacıyla öğrendiğinde” ya da profesör olmak için bitki topladığında bitkinin incelenmesinde hiçbir tutku bulamayacaktır. Bu aslında Vergin’in bahsettiği gibi öğretim üyesini “tatminsizliğe” yönelten sebeptir. Böyle bir tatminsizlik içinde olan öğretim üyesi bilmekle değil, bildiğini göstermekle yetinir. Örneğin bitkiyi doğal ortamında incelemek yerine kendini sadece seralarda sınırlayan öğretim üyesi yalnızca sistem ve yöntemlerle ilgilenir. Tek bir bilgi tanıtmadan ve tabiat bilgisi ile bitkiler âlemi üzerine gerçek hiçbir yeni bilgi sağlamadan sonu gelmez tartışmalarla bunu yapar. Kinlerin, kıskançlıkların, makam, kadro, ün ve para kazanmak için rekabetin diğer bilim insanlarından ziyade bitki bilimcilerde ya da teknik bölümlerdeki akademik personelde görülmesi bu yüzdendir. Ne var ki tek tipleştirilen üniversite çevrelerinde bu tüm bilim dalları için düşünülebilir. İşte bu tarz bilim insanı bilimin özgül ağırlığını ve niteliğini bozar, bilimi de egzotik bitki meraklılarının bahçelerinde uğradığı değişikliklerden hiç de daha az olmayan değişikliklere uğradığı şehirlere ve akademilere taşır. (Rousseau, 2011: 127) Bu zihniyet üniversitelerin tüm bilim alanlarına teşmil edilebilir. Sınır bilimciler, fizikçiler, kimyacılar, biyologlar, jeologlar, doğa bilimciler, sosyal bilimciler ya da tüm bilim alanında bu geçerlidir. Meselâ 3B sismik jeotermal yöntemler geliştiren veya jeofiziğe katkı sağlayan bilim insanı sadece kavramlar oyunu içinde gezinir. Yalnızca kavramların süslü büyüünde haz alır, bilmediğini bilmek istemeden “*cehl-i mürekkep*” davranış sergiler. Aslında bu yönüyle bile bilim insanı hayatı “görüntüsü” ile de olsa tam olarak bilemez. Üstelik bırakın bir gerçeği, onun görüntüsü bilinse de bilinenler de kimseyi tatmin etmez. Üstelik böyle bir bilim anlayışı ekol ve akademi haline gelmiş bir cemiyet hayatı oluşturamamaktadır. Çünkü elde ettiği bilgi ‘dışarıdan adapte edilmiş bir bilgi yığındır’ ve tabana inmiş toplumsal karşılığı yoktur. Bilim bu şekilde “kapalı kutu” içinde kendini eğlendirmekten öte bir anlam taşımamaktadır.

Bir Üretim Aracı Olarak Tatminsizlik: Başarısızlığa Koşullanma Sendromu

Öğretim üyelerini tatminsizliğe iten şeylerden biri de üniversitelerin sevk ve idaresinde yaşanmaktadır. Ortaya çıkan “tatminsizlik” akademik idarecileri makam gücü yoluyla önce suni yoldan güçlendirmekte, ardından kendi sonunu hazırlamasına yol açmaktadır. Örneğin görev süresi içinde olan rektörlerin rol modeli akademik personel ve öğrenciler gibi kitle üzerinde belirli duygu uyandırmasıdır. Bu anlamda akademik idareciler vasatlık çizgisinde olan üniversiteyi “girişimci üniversite”, “Türkiye’nin Oxford’u”, “dünya üniversitesi”, “araştırma üniversitesi” gibi vizyonlar yoluyla coşturmaya çalışır. Ancak bu vizyonlar kısa süre sonra zıt fazlı tepkiyle önce sönümlenir, ardından silinip yok olur. Toplumsal itirazları bastırmaya yarayan bu gibi vizyonlar akademik idarecinin haması duyguları ile öğretim elemanının aciziyetini çakıştıran etkileşimli süreçtir. Gerçekler gizlenmekte, insanlara karşı nesnelere gerçek anlamının çok az göz önünde bulunduğu bir sendrom ortaya çıkmaktadır. Üniversitelerde kazanmak ya da kaybetmek ilerleme ya da gerileme değil, rektörlerin “makam gücü” ve rol-modeli olan suni bir oyundan ibarettir. Bu anlamda Başarısızlığa Koşullanma Sendromu, idarecinin davranışını düşük performanslı öğretim elemanından beklediği davranışa dönüştürmektedir. Çünkü idarecinin öğretim elemanının performansına ilişkin düşük beklentisi kendisini de aynı davranışa yönlendirmektedir. Böylece tepkili yönetici denetimini artırır, somut direktifler verir, hem kendisinin hem “öteki” olanın hareket tarzını belirler. Öğretim elemanı ise kendine güvensizliğiyle ‘güçsüz’ olmayı baştan göze almıştır. Bunun için anlamsız bir iş yüküne girer ve üst düzey idareciye karşı “sadakat” üretir. Olumsuz düşünceler, başarısızlığı “kendi kendine kehanet” haline getirir. Öğretim elemanının çalışıyor gibi görünmesi bir yanılsamadır çünkü liyakat yerini sadakate bırakmıştır. Bu yüzden idareci, öğretim elemanının davranışını bir kerelik veya tesadüfi görür ve ona olan güvensizliğini daha da artırır. Güvensizliğin kaynağında idarecinin yarattığı tepki vardır. İdareci, öğretim elemanını sıkı denetim altında tutar; aslında kendi hatasını pekiştirmiştir. ‘Göz hapsi’ denilen süreçte öğretim elemanının hayal kırıklığı ve ‘dışarıda kalma’ hissi somutlaşır ve daha önce aynı örgütsel deneyimden geçen diğer öğretim elemanlarının arasına katılmasını sağlar. Burada mesele, idarecinin aşırı denetiminin öğretim elemanının performansına zarar verdiğinin farkına varamamasıdır. Dahası, hatayı hiçbir zaman “tanıma” iradesine sahip olamamasıdır. İdareci, denetim gücünü artırdıkça öğretim elemanının çevreyle bağı kopar. Kadro ve unvan alan öğretim elemanlarının yetiştirdiği asistanlar da benzer sendromdan geçmektedirler. Bu tıpkı genetik soya çekim gibi geleceğe aktarılır. Bilim camiasında “tanınma” isteği de sürekli olarak “tatminsizlik” üretir.

Her şeyden önce bu sendrom sadece mikro değil makro düzeyde de değerlendirilmelidir. Bu, öğretim üyesinin üretim verimliliği ile teknoloji arasındaki tatminsizliğidir. Örneğin TÜSİAD’ın *Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji* (1994) adlı raporu böyle bir sorunsalın ekonomi politikasıdır. Çünkü TÜSİAD bir

⁶ Bu tabiri basitlik, görgüsel ve olay/olguları ayrıntıdan yoksun bir şekilde görebilmek anlamında kullandım. Özellikle gün geçtikçe ilçelerde kurulan fakülte ve üniversitelerde eşraf zümresinin ya da çeşitli türden cemaatlerin giderek belirleyici rol oynadıkları dikkatlerden kaçmamalıdır.

yıl sonra, *Rapor Üzerine Görüşler* (1995) adlı çalışmasında, önceki raporun “sert” ve “acımasız” olduğunu, piyasa göstergesi temel alınıp piyasa verimsizliğinden bahsedildiğini, üniversitelerin piyasaya açılmasının onları “teknokrat”⁷ eğilime zorladığını vurgulayarak kendisiyle çelişir. Nitekim rapora göre, “bilgili işgücü, ekonominin girdisi olarak sermaye ve üretim faktörlerinden biridir. Bilim ve teknoloji, sanayi sonrası toplumun belirgin niteliğini taşımaktadır.” (TÜSİAD, 1995: 85-91). Ne var ki her iki rapor ideolojik ve siyasal tercihle şekillenmiştir. Burada dengeli eşitlik ilkesi ihlal edilmektedir. Örneğin bilimsel yayınlarda daha çok üretim çıktısı elde edenler daha az üretim çıktısına sahip olanları piyasadan uzaklaştırmakta, (büyük üniversitelerin taşra üniversitelerine oranla akademik personelin eğitim, yayın ve yetmişmiş işgücü başarısı gibi) küçük üretim merkezinden büyük tüketim merkezine doğru “iç göç” (Güvenç, 1997) yaşanmaktadır. Dolayısıyla “bilgi toplumu” denilen patlamada dengesizlik ortaya çıkar. Böylece akademisyenlik sıradan “iş kolu” hâline dönüşür, küçük yerleşim alanları küçülürken büyükleri daha da büyür ve üniversiteler arasında “işlevsel eşitsizlik” ortaya çıkar. Özerk bir örgüt olması gereken üniversite bunun yerine suni ortamlarla beslenen finans kurumlarının sevk ve idaresiyle kuşatılır. Bu bölünmüşlük bir yandan pahalı/nitelikli, diğer yandan ucuz/niteliksiz olarak üniversiteleri de ikiye ayırır. (Ercan, 1999) Günümüzde geldiğimiz aşama böylesi bir anlayışın uzantısıdır.

SONUÇ

Üniversitede öğretim üyesinin özerklik talebi ile idarecinin denetim talebi iki farklı sosyalizasyona sahne olmaktadır. Bu iki sosyal tabaka “tatminsizlik” üretmektedir. Bir yandan 657 sayılı kanunla idarecinin *denetim talebi*, diğer yandan 2547 sayılı kanunla öğretim üyesinin *özerklik talebi* birbiriyle uzlaşmaz. Bu iki kültürel kod arasında farklılaşma, bu iki tabakanın rol-modelinin birbiriyle uzlaşmadığını göstermektedir. (Soyşekerci, 2007) İdareci, öğretim elemanının örgütsel kural, standartlar ve talimatlara uyması için belli beklenti ve rol kalıplarına girmesini talep ederken; öğretim elemanı ise mesleki ilke ve yöntemlere bağlı kalıp bu rolle uzlaşmaz. Bu yüzden öğretim üyesi denetime karşı özerklik, idareci ise özerkliğe karşı denetim “talep” eder. Bu iki zümrenin talepleri tatminsizlik üretmektedir. Kadro unvanından yararlanan yöneticiler kendilerini biçimsel denetimden uzak tutarak “makam gücü” ile öne çıkmaktadır. Diğer yandan maaşlarını bankamatikten düzenli olarak alan ve hiçbir faaliyette bulunmayan nice profesörler vardır ki onlara hiçbir bilimsel kriter uygulanmamaktadır. Ayrıca, rektörlere tanınan geniş yetki alanı kayırmacılık ve adrese teslim ilânı şeklinde ahlaksız ve mesnetsiz keyfilik ortamına sahne olmaktadır. Dahası, Vergin’in akademide zihniyet sorunsalını dile getirdiği soruları ile üniversiteler artık bu gerçeğe yüzleşmek zorundadırlar.

Pekâlâ, akademik dünyanın kurallarını neye göre belirleyeceğiz? Bunu üniversitelerin kendi “iç bünyesinden” beklemek mümkün değildir. Bu biraz da milletvekillerinin maaşlarını gene kendilerinin belirlemesine benziyor. Zira bu kuralları koyan akademik idareci bir önceki sürecin kurallarını sadece güncellemiş olarak öğrenilmiş çaresizlik sergiler. Demek ki mevcut durumda, hiyerarşik yapı içinde, “ast-üst”⁸ ilişkisine dayalı, astın üste itaati olarak gelenekselleşmiş bir kurallar hiyerarşisi ile karşılaşılıyor. Her türlü kaprisin ahlak kuralı olarak içine sokulabileceği bu kuralların akademi ile ilgisi olamaz. (Sezer, 2013: 273) Akademinin var olma gerekçesi, böyle bir ortamdan uzaklaşarak bilincin özgürlüğünü sağlayabilmesidir. Düşüncenin özgürlüğü olarak dile getirebileceğimiz bu kural, akademik ahlakın temel ilkesidir.

Her şeyden önce üniversitelerde temel eşitlik ilkesi, sadakati besleyen eşit ya da özdeş muameleyi değil liyakate dayalı “eşit önemsenme” zihniyetine dayanır. Eşitlik, herkese aynı muamele yapılması değil, herkesin bilgi ve becerisine göre "eşit önemsenmesi" şeklinde uygulanmalıdır. Sadakat temelli atamalar akademik çürümenin temel nedenlerinden biridir. Ayrıca akademik sistem, kişisel bağlılığa, siyasi veya ideolojik yakınlığa dayalı yapı kurarsa, akademik etik zedelenir. Öğretim üyesinin bulunduğu birim veya bölümün eşit önemsenmesi demek, onun şahsî hikâyesini tanımakla, kadroyu buna göre tespit, tasdik ve tevdi etmekle mümkündür. Ne ki, bu durum “kapalı kutu” içinde ve idareciden kendisine bağlılık bilinmekle olmaz. İnsanlık adına üretmenin ve mesleki anlamda özerkliğin yeri olan üniversitelerde hiçbir kadro lütufla *verilmez*. Kişi bunu kapalı kapılar ardında ve ahlaksızlığı vehmeden bir ortamda değil, herkese açık mekânda *alır*. Tabii önce Vergin’in sorularıyla ve dolayısıyla gerçeklerle yüzleşmek gerekir. Vergin’in bahsettiği husus aslında iktidarın ve dolayısıyla siyasetçinin soluğunu üniversiteler üzerinde hissetmesidir. Bugün siyasetçinin akademide soluğunun kesilmediğini, bilakis daha çok hissedilir olduğunu belirtmemiz gerekir. Bu durum 2547 sayılı “Yükseköğretim Kanunu” adıyla Kasım 1981’de getirilen yasa ile 21 Aralık 1982 tarihinde YÖK’ün kurucu başkanı İhsan Doğramacı’nın başkanlık görevinin resmen başlamasıyla

⁷ Sosyal bilimlerin teknokrat eğilim kazanmasına bir örnek, Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde İşletme Mühendisliği bölümünün açılma teklifinin YÖK’e gönderilmesi verilebilir.

⁸ Oğuz Atay’ın *Eylembilim*’inde (2000: 8) Cevat Çapan, öğretim üyelerine akademisyen denilmesinin yanlış olduğuna işaret etmektedir. Zira akademisyen unvanı Academic Française, Academic Goncourt ve Royal Academy gibi Avrupa üniversitelerinin etimolojisine dayanır. Terimin teolojik boyutu olduğu da unutulmamalıdır. Üniversite bir kilise metaforu olarak düşünüldüğünde, rektör, (papa) dekan (kardinal) ve aşağıya doğru bir hiyerarşik söz konusudur.

meşrulaşmıştır. (Okyay, 2007: 84) Doğramacı'nın 11 yıl aralıksız yürüttüğü görevinden istifası aslında şimdimizin meselesidir. Şöyle diyordu Doğramacı: (2000: 8) “Hükümetlerin üniversitelerin yönetimi ile ilgilenmemeleri söz konusu olamaz. Çünkü üniversitenin sahibi toplumdur ve toplumun temsilcisi devlet ve seçimle gelen hükümetlerdir.” Bu anlayış, üniversitenin devletin kontrolü altında tutulmasını ve yönetim yapısının merkezi otoriteye bağlılığını yansıtır. Ne ki, Türkiye’de mevcut sistemde devletin üniversiteler üzerindeki kontrolü oldukça belirgindir. Özellikle rektör atamaları, akademik yapılar ve idari kararlar büyük ölçüde merkezi otoritenin belirlediği kurallar çerçevesinde şekillenmektedir. Anlaşılan o ki, her gelen hükümetlerin üniversitelerin “ensesinde boza pişirmesi” 12 Eylül askeri darbesinden sonra yasallaşmıştır, diyebiliriz. Bu ise ‘süngüyle gelen düşüncedir’; yasalara ve yönetmeliklere dayanmasına rağmen bugün ve gelecek kuşakları da töhmet altında bırakacaktır.

KAYNAKÇA

- Atay, Oğuz, (2000) *Eylembilim*, 3.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ercan, Fuat, (1999) *Neo-Liberal Eğitim Ekonomisi: Eleştirel Bir Çerçeve Denemesi*, Ütopya Yayınları, Ankara.
- Furedi, Frank, (2003) “Afterwood. The downsizing of intellectual authority”, *Critical Review of Intellectual Social and Political Philosophy*, 6 (4): 172-178.
- Gözler, Kemal, (2019) “Akademinin değersizleştirilmesi üzerine”, <http://anayasa.gen.tr>
- Güvenç, Bozkurt, (1997) *Kültürün abc’si*, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Jacoby, Russell, (1987) *Last Intellectuals: American Culture In The Age of Academia*, Basic Books, New York.
- Karadağ, Engin, (2020) “Academic (dis)qualifications of Turkish rectors:their career paths, H-index, and the number of articles and citations”, *Higher Education*, May 19.
- Okyay, Erdoğan, (2007) *İhsan Doğramacı ve Çağdaş Üniversite*, 2. Baskı, Sevda-Cenap And Müzik Vakfı, Ankara.
- Özcan, Ahmet, (2013) “Akademide Sorun Ne?”, *Muhafazakâr Düşünce*, 9(35), 191-211.
- Parker, Martin, (2002) *The Romance of Lonely Dissent, Intellectuals, Professionals and The McUniversity*, (ed.) M. Dent, S. Whitehead, Managing Professional Identity, 139-154.
- Ross, Andrew, (1989) *No Respect: Intellectuals and Popular Culture*, Routledge, New York, 211-229.
- Rousseau, Jean Jacques, (2011) *Yalnızgezerin Hayalleri*, çev. Hasan Fehmi Nemli, 1. Baskı, Pinhan Yayınevi, İstanbul.
- Sezer, Ali Osman, (2013) “Düşüncenin Serbestliği ve Düşüncenin Özgürlüğü Bağlamında Akademinin Sorumluluğu”, *Muhafazakâr Düşünce*, 9(35), 267-275.
- Soyşekerci, Serhat, (2025) “Akademide Zihniyet Sorunu: Nur Vergin’in “Bilim Camiası ve Tanınma İsteği” Makalesi Üzerinden Bir Okuma”, XIII. Uluslararası Martin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 13-15 Ocak, Mardin, 925-931.
- Soyşekerci, Serhat, (2007) “Örgütlerde Profesyonellerin Yönetimi Sorunu ve Türkiye’de Akademisyenlere Yönelik Nitel Bir Araştırma”, *Doktora Tezi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- TÜSİAD, (1994) Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji, *TÜSİAD Raporu*, İstanbul.
- TÜSİAD, (1995) Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji, *Rapor Üzerine Görüşler*, İstanbul.
- Ülken, Hilmi Ziya, (2022) *Eğitim Felsefesi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Vergin, Nur, (1999) “Bilim Camiası ve Tanınma İsteği”, *Akademi ve İktidar*, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı 7, Ankara.